

**MÜLTECİLER İÇİN
KADIN DAYANIŞMA PROGRAMI
BAĞIMSIZ DEĞERLENDİRME
RAPORU
2022**

**MÜLTECİLER İÇİN KADIN DAYANIŞMA PROGRAMI
BAĞIMSIZ DEĞERLENDİRME RAPORU
2022**

HAZIRLAYAN: NİL POLAT

İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı

Yeniçarşı Cad. No:34 Beyoğlu 34425 İstanbul

Tel: (212) 293 16 05

Faks: (212) 2931009

ikgv@ikgv.org

www.ikgv.org

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
Programın Genel Çerçevesi	2
Programın Amacı	2
Programın İeriği.....	3
Programın Hedef Kitlesi.....	4
KADAP Değişim Teorisi.....	4
Değerlendirme Hakkında.....	5
Değerlendirmenin Amacı.....	5
Değerlendirme Yöntemi.....	5
Değerlendirmeye Katılan Grubun Demografik Özellikleri.....	5
Değerlendirme Kısıtlamaları.....	6
Programın Değerlendirilmesi.....	7
Bölüm 1: Dile Getirilen Sorunlar.....	7
Bölüm 2: KADAP ile Hedeflenen / Ulaşılan Sonuçlar.....	8
Bölüm 3: KADAP ile İlgili Geliştirilmesi Gereken Noktalar.....	11
Programın Sürekliliğinin Sağlanması.....	13
Sonuçlar / Çıkarımlar.....	14

GİRİŞ

Bu rapor, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Esenler Çok Amaçlı Destek Merkezi'nde uygulanmakta olan *Mülteciler için Kadın Dayanışma Programı'nın* (KADAP) katılımcılar üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini göstermeyi hedefleyen bağımsız bir değerlendirme ve analiz çalışmasıdır.

1988 yılında kurulan İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Türkiye'de düzensiz nüfus hareketlerinin yarattığı sorunların ve toplumsal gelişmenin önündeki engellerin giderilmesine yönelik çabalarını, çalışmalarının merkezi yapmıştır. Kurulduğu yıldan bu yana göç çalışmaları ve özellikle mültecilerin desteklenmesine yönelik faaliyetler yürütmekte olan İKGV, bu kapsamda 2014 yılında İstanbul'un Esenler ilçesinde kurduğu Esenler Çok Amaçlı Destek Merkezi aracılığı ile savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen Suriyelilere yönelik koruma ve sosyal uyum çalışmaları yapmaktadır.

Mülteciler için Kadın Dayanışma Programı (KADAP), savaş ve göç deneyimi yaşamış, gerek menşe gerekse sığınma ülkesinde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, kötü muamele, çatışma ve ölüme şahitlik etme, temel ihtiyaçlara erişememe gibi şiddet biçimlerine maruz kalmış Suriyeli kadınlar için,

- Deneyimlerini paylaşabilecekleri güvenli ortamları yaratabilmek,
- Toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılık konularında bilgi ve deneyim aktarabilmek,
- Sosyal ve kültürel yaşamda mülteci kadınlar arasındaki dayanışma ilişkilerini güçlendirmek amacıyla yürütülmektedir.

Programın içeriği göç, mültecilik ve sosyal uyum problemleriyle baş etmeye çalışan Suriyeli mülteci kadınların, hak ve hizmetlere ilişkin bilgiye erişimlerini kolaylaştırmak, benzer tecrübelere sahip başka kadınlarla tanışmalarına ve yeni sosyal destek mekanizmaları oluşturmalarına zemin hazırlamak, bilgi ve deneyimlerini yaygınlaştırabilme becerilerini desteklemek üzere yapılandırılmış atölye temalarından oluşmaktadır.

Mart 2015'ten bu yana uygulanan KADAP, yapılandırılmış bir program olmakla birlikte, sahanın ve katılımcıların ihtiyaçlarına, grup dinamiklerine ve deneyimine göre şekillenmektedir.

Bu çalışma, aynı zamanda mültecilerin deneyimleri, hassasiyetleri, inançları ve yaşam biçimleri ile ilgili bilgi sahibi olmanın ve en önemlisi empati kurabilmenin gücünü göstermektedir. Bu güçten doğan dayanışmanın KADAP katılımcısı kadınların hayatları üzerindeki yadsınamaz pozitif etkisinin altını çizmek gerekir. KADAP uygulayıcı ekibi ve katılımcılar arasındaki güvene dayalı ilişki sayesinde ortaya çıkan umut verici sonuçların paylaşılmasının önemli olduğuna inanıyorum.

Kadın Dayanışma Programı'nın, daha uzun yıllar boyunca dayanışmadan doğan güven ve sevginin, korkuların yarattığı çaresizlikten daha güçlü olduğunu göstermeye devam etmesini diliyorum. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde destek olan başta Nilgün Yıldırım Şener, Elif Özer ve Resmiye Aksoy olmak üzere emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum.

PROGRAMIN GENEL ÇERÇEVESİ

PROGRAMIN AMACI

Mülteciler için Kadın Dayanışma Programı (KADAP), İKGV Esenler Çok Amaçlı Destek Merkezi'ne başvuran yalnız kadınların sayısının artmasıyla birlikte 2015 yılı Mart ayından itibaren, koruma desteğine ek olarak farklı düzeyde bir sosyal destek ihtiyacının tespit edilmesi üzerine merkez ekibinden Nilgün Yıldırım öncülüğünde geliştirilip uygulanmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda KADAP, güncel bilgiler ve ihtiyaçlar çerçevesinde yapılandırılmış ve koruma faaliyetine destek niteliğinde sosyal uyum çalışmaları ve atölye etkinlikleri yapmakla görevli Toplum Merkezi ekibi tarafından uygulanmaya devam etmiştir.

KADAP, savaş ve göç sürecini yaşayan, hem kendi ülkesinde hem de göç ettiği yerde dışlanma, kötü muamele ve cinsiyete dayalı ayrımcılık, çatışma ve ölüme şahitlik etme, hizmetlere erişememe, sosyal ağlardan yoksun kalma gibi farklı şiddet türlerine maruz kalmış Suriyeli kadınları bir araya getirmektedir. Program, katılımcılara deneyimlerini paylaşabilecekleri güvenli alanlar yaratmayı, sosyal ve kültürel yaşamda hem mülteci kadın grupların kendi arasındaki hem de yerel ve mülteci kadınlar arasındaki dayanışma ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

2015 yılında başlatılan programın içeriği, Suriyeli mülteci kadınların talepleri ve ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir. Yapılandırılmış bir program olsa da sahanın ve katılımcıların ihtiyaçlarına, grup dinamiklerine ve deneyimine göre şekillenen her bir programın yürütülme süreci ve nihai etkisi, genel hedefleri aşan bir özgünlük taşımaktadır.

2018'e kadar sadece İKGV Esenler Toplum Merkezi ekibi tarafından uygulanan bu çalışma, 2018 yılından bu yana KADAP'ı tamamlamış ve eğitici eğitimi almış Suriyeli kadınların kolaylaştırıcılığında ve Toplum Merkezi ekibinin süpervizyon desteği ile yaşama geçirilmektedir.

Program, haftada bir gün iki saat süren ve farklı temalara odaklanan 14 atölyeden oluşmaktadır. Üç buçuk ayda tamamlanan programa ortalama 16 katılımcı kabul edilmektedir. İki kolaylaştırıcı, program süresince aktif görev almaktadır.

KADAP, Suriyeli mülteci kadınların birbirlerine destek olmalarını sağlayacak ortamlar yaratarak, günlük yaşamlarını kolaylaştıran dayanışma ilişkileri kurmalarını amaçlamaktadır. Ayrıca bu program, benzer deneyimler yaşayan kadınların empati kurulabilen ilişkiler oluşturmalarını hedeflemektedir. Atölyelerde kadınların yargılanmadan kendilerini ifade edebilecekleri bir alan yaratılması temel alınmıştır. Bu alan, kadınların yoksulluk, savaş, can kayıpları, şiddet, çözümsüzlük, utanma, öfke gibi zorlu duygu ve konularla beraberce baş etmelerine ve ortak çözümler aramalarına imkân sunan bir iletişim zemini oluşturmuştur. Katılımcılarla birlikte belirlenen grup kuralları, güvenli bir iletişim ve paylaşım alanının oluşturulması için önemli bir araçtır.

Programın ilk haftalarında, Suriye'nin çeşitli bölgelerinden gelen kadınların farklı inanç, mezhep ve etnik kimliklere sahip olmasından kaynaklanan kültürel ve toplumsal farklılıklar nedeniyle çatışmalı bir dil kurdukları yahut hiç diyalog kurmadıkları görülmektedir. Atölyelere

katılmaya devam ettikçe kadınların aralarındaki iletişim eksikliğinin yok olduğu ve hatta farklılıklarına rağmen birbirlerine kendilerini ifade edecek alan tanıdıkları gözlenmiştir. Bu durum programın süreç içinde ulaşmayı amaçladığı önemli hedeflerinden biri olmuştur. Buradaki esas amaç sadece tek tek kadınların güçlenmesi değil hep beraber güçlenmektir.

PROGRAMIN İÇERİĞİ

Programın ilk üç haftasında katılımcıların birbirini tanıması, kaynaşması, herkesin birbirine saygılı ve anlayışlı oldukları, duygudaşlık kurabildikleri bir paylaşım ortamının oluşturulması amaçlanmıştır. Bu sebeple ilk üç atölyenin temaları tanışma, iletişim ve deneyim paylaşımı olarak belirlenmiştir.

Dördüncü ve sekizinci hafta arasında yapılan atölyeler, deneyim paylaşımı temelinde uygulanmaktadır. Suriyeli kadınların savaş, zorunlu göç süreci ve Türkiye’deki yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları, deneyimleri, kolaylaştırıcılar eşliğinde birbirleriyle paylaşmaları sağlanmaktadır. Ayrımcılık, sosyal uyuma dayalı sorunlar, cinsiyete dayalı şiddet konularında yapılan paylaşım ve farkındalık çalışmaları benzer sorunlar yaşayan, birbirini anlayabilen, birbirine destek olan grup yapısının oluşmasına imkân sunmaktadır. Böylece kadınların sorunlarını ve çözüm önerilerini paylaşmaları, yakınlaşmaları, “kadın” ve “mülteci kadın” olmak konusundaki problem alanlarını fark etmeleri; ortak ve bireysel çözümler üretmelerini mümkün kılacak güvenilir bir ortamın yaratılması sağlanmaktadır. Hukuk ve sağlık semineri oturumlarıyla kadınların Türkiye’deki hakları ile sorumlulukları, gerekli durumlarda ulaşabilecekleri kaynaklar ve hizmetler konusunda bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir. Ek olarak atölyelerden biri sosyal etkinlik için ayrılmış ve piknik, müze gezisi veya İstanbul’u tanıtım amaçlı turlar yapılarak katılımcıların rahatlaması ve iyi hissetmesi hedeflenmiştir.

Dokuzuncu hafta uygulanan “Türkiye’de Sosyal ve Kültürel Yaşam” oturumunda, katılımcıları Türkiye ve Suriye arasındaki sosyal ve kültürel farklılıklar ile benzerlikler üzerine bilgilendirip düşündürecek etkinlikler yapılmaktadır.

Onuncu haftada dayanışma ve ortak çözüm geliştirme teması ele alınmaktadır. Bu çalışmada kadınların yaşadıkları somut problemler hakkında çözüm geliştirmeleri ve bu çözümleri paylaşarak dayanışma ve işbirliğinin gücünü fark etmeleri amaçlanmıştır.

On birinci haftada KADAP katılımcıları, İstanbul’da faaliyet gösteren kadın kuruluşlarının temsilcileriyle bir araya gelerek bu kurumların çalışmaları ve alabilecekleri hizmetler konusunda bilgilendirilmekte ve ihtiyaç duyduklarında iletişime geçmeleri için imkân sağlanmaktadır. Böylece Suriyeli kadınların İstanbul’da örgütlenen kadın hareketi ile bağ kurmaları amaçlanmaktadır.

On ikinci haftada yapılan “Komşunu Al Gel” etkinliği ile Suriyeli ve yerel kadınlar Esenler’deki merkezde bir araya gelerek komşuluk ve dostluk ilişkilerini pekiştirmektedir. Bu etkinlik ile ulaşılan olumlu sonuçlar, ilerleyen dönemlerde yerel ve Suriyeli kadınların sosyal uyumunu hedefleyen ve bu iki grubun katılımıyla yaşama geçirilen “Sosyal Uyum Kadın Dayanışma Programı”nın tohumlarını ekmiştir.

Programın son iki haftasında ise Kadın Dayanışma Programı hem katılımcıların hem de uygulayıcıların gözünden değerlendirilmektedir.

PROGRAMIN HEDEF KİTLESİ

Suriye'nin farklı bölgelerinden gelmiş, farklı inanç, mezhep ve dünya görüşlerine sahip, çeşitli eğitim düzeylerinden ve yaş aralıklarından kadınlar, programın hedef kitlesini oluşturmaktadır. Katılımcıların tümü savaştan dolayı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış Suriyeli mülteci kadınlardır.

KADAP DEĞİŞİM TEORİSİ

Problem

Suriye'den Türkiye'ye zorunlu göç yaşamış kadınların yeni ve zorlu yaşam koşullarına adaptasyonu; ayrımcılık ve kadına yönelik şiddetle başa çıkma; uyum sürecinin zorluklarının aşılması, KADAP kapsamında ele alınan başlıca problemdir.

Yöntem

KADAP, hedeflerine ulaşmada şu yöntemleri kullanmaktadır: Danışanların bir araya geldiği 120 dakika süren buluşmalar; psikososyal destek ve hukuk, sağlık gibi temel haklar konusunda bilgilendirici seminerler; STK ziyaretleri; sosyal etkinlik kapsamında şehir içi geziler...

KADAP'la katılımcılar temel haklar ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilendirilmekte, hem göçmen hem de kadın olarak güçlenmelerine gayret edilmektedir. Ayrıca benzer pratikler yaşayan kadınlar için uzun vadeli sürdürülebilir dayanışma ve destek ortamı oluşturulmaktadır.

Sonuç

Kadın Dayanışma Programı ile katılımcıların program sırasında ve sonrasında,

- Özellikle zorlu zaman ve koşullarda hem duygu hem de fikir paylaşımı yapabilecekleri, destek alabilecekleri bir dayanışma grubuna sahip olmaları ve bu grup sayesinde yalnızlık hissini yerini aidiyet duygusunun alması,
- Türkiye'deki yaşamlarında mülteci ve kadın olarak hak ve sorumlulukları konusunda farkındalık kazanmaları hedeflenmiştir.

DEĞERLENDİRME HAKKINDA

DEĞERLENDİRMENİN AMACI

KADAP için yapılan bu değerlendirme çalışması, katılımcıların sözlü geri bildirimlerine dayanmaktadır. Bu çalışmada öne çıkan özellik, KADAP'ın kısa ve uzun vadeli sonuçlarının ilk defa MAXQDA* programı kullanılarak değerlendirilmesidir. KADAP değerlendirme çalışmasının amacı, programın etkilerini ve sürdürülebilirliğini bağımsız bir şekilde ortaya koymak, sonuçları açık ve net biçimde özetlemektir.

Bu değerlendirmenin amacı,

- Programın katılımcılar üzerindeki kısa ve uzun süreli etkilerini;
- Katılımcıların uzun vadede hayatlarında yaşadıkları değişimi;
- Programının sürdürülebilirliğini ölçmektir.

DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ

Değerlendirme, Kasım 2021 - Ocak 2022 tarihleri arasında üç aylık bir süreçte yürütülmüş, Şubat - Mayıs 2022 tarihleri arasında programın analizi yapılmıştır. Bu değerlendirme, gönüllü çalışma ile gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada değerlendirme yöntemleri ve soruları oluşturulmuştur. Ardından pandemi sebebiyle online bir platformda değerlendirme çalışmasına dahil olacak katılımcılar ile tanışılmıştır. Katılımcılara, kendi hayat hikâyelerini, İKGV ve KADAP ile nasıl tanıştıklarını, bu programın hayatlarında nasıl değişiklikler yarattığını, bu program neticesinde çevrelerinde nasıl bir değişim gerçekleştiğini anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Derinlemesine birebir görüşmeler, online ortamda yapılmış ve yaklaşık birer saat sürmüştür. Yapılan değerlendirme çalışmaları ve görüşmeler sırasında tercüman desteği alınmıştır.

Birebir görüşmelerle eş zamanlı olarak anket çalışması yürütülmüştür. Toplum Merkezi ekibi ile birlikte toplam beş soruluk bir anketle, programın katılımcılar üstündeki etkisinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Anket Arapçaya çevrilmiş ve program değerlendirmesi Survey Monkey platformu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Anket, programın katılımcılarıyla paylaşılmış, gönüllülük esasıyla soruların yanıtlanması istenmiştir. Anket sorularına serbestçe yanıt verebilmelerini sağlamak için kadınlardan, kişisel bilgilerini kaydetmeleri talep edilmemiştir. Anketin gönderildiği 120 katılımcıdan 110'u yanıt vermiştir.

DEĞERLENDİRMEYE KATILAN GRUBUN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Değerlendirme çalışmasında önce programın yararlanıcısı olmuş, daha sonra eğitici eğitimleri alarak programda kolaylaştırıcı olarak sorumluluk almış 10 kadınla birebir görüşmeler yapılmıştır. Kolaylaştırıcıların tamamı Suriye'den Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış mülteci kadınlardır. Değerlendirme çalışmasına katılan grup 2013 - 2016 yılları arasında Suriye'nin Şam, Halep, Afrin ve İdlib gibi şehirlerinden Türkiye'ye göç eden Arap, Kürt, Çerkez gibi farklı etnik aidiyetlere sahip kadınlardan oluşmaktadır.

* MAXQDA programı nitel veri analiz amaçlı kullanılan bir programdır.

Farklı alanlarda eğitim görmüş ve değişik mesleki gruplara mensup olan katılımcılar, üniversite, yüksekokul, meslek lisesi ve ilkokul olmak üzere farklı düzeylerde eğitim alan kadınlardan oluşmaktadır. Kolaylaştırıcıların meslekleri arasında resim öğretmenliği, fotoğrafçılık, öğretmenlik ve kuaförlük gibi meslekler bulunmaktadır. Meslek sahibi olan katılımcılar, Suriye’de yaşarken aktif çalışma hayatları olduğunu belirtmişlerdir.

Bir kısmı eşleri ile birlikte, bazıları aile ve akrabalarıyla, bazıları ise yanlarında eşleri bulunmadan çocuklarıyla birlikte Türkiye’ye göç etmiştir. Kolaylaştırıcılardan bazıları savaş sırasında eşlerini veya çocuklarını kaybetmiş ve Türkiye’ye tek başına göç etmek zorunda kalmıştır.

Genel olarak kolaylaştırıcıların birçoğunun ailelerinin bir arada olmadığı görülmektedir. Bazıları çocukları ve/veya eşlerinin başka ülkelerde bulunduğundan, onlardan ayrı olduklarından bahsetmişlerdir. Çocuklarından ayrı olan anneler, hem çocuklarının yanında olmak hem de gelişmiş ülkelerde (özellikle Avrupa ülkelerinde) yaşamak istediklerini belirtmiştir.

KADAP’ı, altı kolaylaştırıcı hem yüzyüze hem de online, dört kolaylaştırıcı ise sadece online olarak yürütmüştür.

2020 yılında Covid-19 pandemisi şartlarından dolayı gruplarla yüzyüze uygulanan çalışmalar durdurulmuştur. Salgın önlemleri çerçevesinde program online alana uyarlanmış ve çevrimiçi uygulanmıştır. Ocak 2022’de program yeniden yüzyüze uygulanmaya başlamıştır. Yüzyüze programın yanı sıra İKGV Esenler Çok Amaçlı Destek Merkezi’ne uzak mesafede olan, engelli, bakım veren, hamile veya farklı sebeplerle ev dışına çıkmakta zorlanan kadınlar için KADAP online olarak da uygulanmıştır.

DEĞERLENDİRME KISITLAMALARI

Pandemi koşullarından dolayı birebir görüşmeler online bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Online görüşmeler her ne kadar pratik olsa da teknik aksaklıklardan dolayı görüşmelerde zaman zaman iletişim sıkıntısı yaşanmıştır. Bunun yanında hassas konulara değinildiği zaman, görüşme yapılan kişiye duygularını ifade etmek için alan açmanın zor olduğu durumlar da yaşanmıştır.

Kolaylaştırıcılar, online görüşmelere evlerinden katılmıştır. Kişisel mahremiyeti sağlamak için görüşmelerin kolaylaştırıcıların evde yalnız kalabilecekleri saat dilimlerinde gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir.

Tercüman desteği ile bire bir sürdürülmüş olsa da görüşmeler sırasında bazı katılımcıların soruları anlamakta zorlandığı gözlenmiştir. Başlangıçta bu zorlanma nedeniyle soruların değiştirilmesi düşünüldüyse de geçen sürede kolaylaştırıcıların verdiği cevapların programın başka yönlerini göstermeyi ve değerlendirme çalışmalarının daha kapsamlı yapılmasını sağladığı görülmüş, soruların içeriği değiştirilmemiştir.

PROGRAMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

BÖLÜM 1: DİLE GETİRİLEN SORUNLAR

Model 1’de farklı başlıklarda, kolaylaştırıcılar tarafından paylaşılan “Türkiye’de Suriyeli mülteci kadınların” yaşadıkları sorun tespitleri yer almaktadır.

Güven ve Anlaşılma İhtiyacı

Kolaylaştırıcı kadınlar, çeşitli sebeplerden dolayı anlaşılmama ve güvende olmama duygusunu yaşadıklarını vurgulamışlardır. Bu durum için gösterilen sebepler arasında yakın çevre ilişkilerinde (özellikle ikili ilişkiler) paylaşım yapamamaları hatta bazı durumlarda sistematik olarak çeşitli şiddet türlerine maruz kalmaları, çoğu kadının “evim” dediği yeri ve kendisine en yakın aile bireylerini savaş ve göç esnasında kaybetmiş olması yer almaktadır.

Sosyal Uyum Zorluğu

Kadınların birçoğu Türkiye’deki yeni yaşamlarında çocuklarının yaşadıkları sıkıntılara ve sosyal uyum problemlerine çözüm bulamamaktan yakınmıştır. Katılımcılar çocuklarının,

- Farklı kültür ve yaşam biçimlerine sahip olmaları, yeterli derecede Türkçe konuşamamaları, toplumda ayrımcılığı üreten söylemler gibi sebeplerle okula ve topluma uyum sağlamakta zorlandığını ve yabancılaştıklarını,
- Dil bariyeri sebebiyle ders sırasında anlatılanı kavrayamadıklarını, öğretmenler ve diğer öğrencilerle iletişim kuramadıklarını ve kendilerini ifade edemediklerini,
- Yaşadıkları ayrımcılık ve akran zorbalığı nedeniyle kimi zaman okuldan uzaklaştıklarını veya eğitimlerini yarıda bıraktıklarını söylemişlerdir.

Anneler, çocuklarıyla benzer deneyimler yaşadıklarını; okul idareleri ve diğer velilerle sağlıklı iletişim kuramadıklarını, dolayısıyla çocuklarına eğitimlerini sağlıklı şartlarda yürütebilmeleri için yeterince destek olamadıklarını paylaşmışlardır.

Çocukları Türkiye’de olmayan anneler, yurt dışında yaşayan çocuklarının yanlarında olamamak, onların yaşadıkları sıkıntılara destek olamamaktan yakınmışlardır.

Türkçe bilmeyenler için sorunların, çaresizlik ve yalnızlık duyguları eşliğinde daha ağır ve zorlayıcı olduğu görülmektedir.

Zorlu Psikolojik, Sosyal ve Finansal Uyum Süreci

Maddi sıkıntılarının sebebi farklı olsa da kadınların tamamı yaşadıkları ekonomik problemlerin altını çizmektedir. Görüşme yapılan kadınlardan neredeyse hiçbiri Suriye’deki mesleğine Türkiye’de devam edememektedir; yeni yaşamlarında çalışma koşullarının çok daha zorlu olduğu ifade edilmiştir. Ekonomik sorunların ilk nedeni, tüm birikimlerini ve mal varlıklarını savaştan kaçarken Suriye’de bırakmak zorunda kalmış ya da kaybetmiş olmaktadır.

Türkiye'deki yaşamlarına uyum sürecinde karşılaştıkları sorunların, hizmetlere erişim ve kendi mesleklerine Türkiye'de devam etmelerini kısıtlayan yasal, bürokratik engeller olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple ekonomik olarak eşlerine bağımlı kalmaktadırlar.

Hem kadın hem mülteci olmanın zorluğu, kolaylaştırıcılar tarafından görüşmelerde birçok kez belirtilmiştir. Bir yandan sağlık, eğitim gibi hizmetlere erişimde zorluklar, sosyal yardımların yetersizliği ve bu yardımlara ulaşmakta karşılaşılan engeller diğer yandan bir kadın olarak Türkiye'deki yasalar ve bu yasalar bağlamında sahip oldukları haklar konusunda yeterli bilgiye sahip olamamanın dezavantajını yaşamaktadırlar.

Katılımcılar, hizmetlere erişim, erken yaşta evlendirilme, zorla evlendirilme, çocukların velayetini alamama, şiddet, taciz ve saldırı durumlarında destek alabilecekleri yasa ve kurumlara erişim konusunda KADAP'ın kendilerine çok yardımcı olduğunun altını çizmişlerdir.

BÖLÜM 2: KADAP İLE HEDEFLenen / ULAŞILAN SONUÇLAR

Programa katılan birçok kadın, program süresince ve programı tamamladıktan sonra kendilerine olan özgüvenlerinin arttığını, haklarından haberdar olduklarını, yalnızlık ve çaresizlik duygularıyla baş etmeye başladıklarını, yeni arkadaşlıklar edinip bir sosyal çevre oluşturduklarını ve en önemlisi kendi başlarına hayatlarıyla ilgili önemli kararlar almaya cesaret ettiklerini belirtmişlerdir. Buna ek olarak program vasıtasıyla öğrendikleri hakları ve sorumluluklarıyla ilgili bilgilerini, ayrımcılıkla baş etme konusundaki becerilerini diğer kadınlarla paylaşmışlardır. Bu durum program yürütücüleri tarafından da gözlenmiştir. Görüşmeler sırasında, atölye katılımcısı kadınların psikolojik olarak daha iyi hissetmeye başladıklarının altı çizilmiştir:

“Kadın Dayanışma Programı'na katılmadan önce psikolojim çok kötüydü. Çok mutsuzdum. Artık kendime daha çok değer veriyorum, daha çok zaman ayırıyorum. Daha iyi hissettiğim için diğer kadınlara da faydam dokunuyor. Mesela hasta ve yalnız olan Türk komşuma yardım ediyorum. Hasta olduğu için alışveriş yapamıyor, evini temizleyemiyor. Ev temizliğinde ve alışverişte ona yardım ediyorum.”**

“Hastanede bir kadınla karşılaştım. Kadının üzerinde fiziksel şiddet yaşadığını gösteren izler, yaralar vardı. Ona İKGV merkezinin telefonunu verdim. KADES uygulamasını anlattım. Ayrıca polisin numarasını verdim. Biraz çekingendi fakat destek alması konusunda süreçte yanında oldum.”

Aidiyet İhtiyacı

Görüşmelerde kolaylaştırıcıların sıklıkla KADAP ve kadın dayanışma grubundan, “beytü'l ced” (baba ocağı) diyerek söz etmeleri, bu programa ve İKGV'ye ne derece güven duyduklarını göstermektedir. Programa dahil olan çoğu kadının yakınlarını savaş veya göç sırasında kaybetmiş veya onlardan ayrı düşmüş olmaktan kaynaklanan yalnızlık ve kimsesizlik duygusu, KADAP sayesinde tanıştığı “kız kardeşler” edinmeleriyle azalmış ve onlara bir aidiyet duygusu

** Program katılımcılarıyla yapılan tüm görüşmeler gizlilik ilkesiyle gerçekleştirilmiş ve raporda yer verilen geri bildirimler bu sebeple anonimleştirilmiştir.

vermiştir. Kadınların, program sırasında oluşturduğu dayanışma grubunu, program sonrasında da “kız kardeşlik” duygusuyla sürdürdükleri görülmektedir.

Kolaylaştırıcılar açısından KADAP’ın bir parçası olmak ve KADAP içinde aktif rol oynamak onlara ayrı bir aidiyet duygusu vermiştir. Görüşme yaptığımız kadınlar, kolaylaştırıcı olmaktan memnun olduklarını; bu sorumluluğun, kendilerini sosyal amacı olan aktif bireyler olarak görmelerini sağladığını belirtmişlerdir. Böylece kendilerini daha değerli hissettiklerini, diğer kadınları güçlendirmek gibi uzun süreli bir amaç edindiklerini ve bunun hayatlarındaki motivasyonu arttırdığını da ifade etmişlerdir.

Güven ve Anlaşılma Duygusu

Görüşme yapılan kadınlar KADAP’ı “kendi yuvaları” olarak tanımlamaktadır. KADAP sorumlularıyla kurdukları yakın temas, program sonrasında “dayanışma kadınları grubu” adıyla bir sosyal ağ oluşturmaları, KADAP’a dahil olan kadınların Türkiye’ye uyum süresince anlaşılma ve güven duygusunu hissettikleri bir ortam bulduklarını ve bu ortamı benimseyip sürdürmeye çalıştıklarını göstermektedir.

“Türkiye’ye geldikten sonra kendimi toplumdan uzak tuttum. Komşularımla bile konuşmadım. Benim kimse ile iletişimim yoktu. Hiç kimseyi evime almıyordum. Bana insanlara güvenmeyi öğrettiniz. Grubumuzla yeni arkadaşlarım oldu. Sosyalleştim.”

“Yaşamak istemediğim zamanlar oldu. Programa katıldıktan sonra bir ev kiraladım. Evsiz ve engelli bir kadına yardım ettim, onu evime aldım. Şimdi birlikte yaşıyoruz. Evde çalışmaya başladım. Onunla birlikte el işi yapıyoruz, online satış yapmaya başladık. Bu programdan sonra beyaz bir sayfa açtım, yeni bir yaşam kurdum.”

“Kapalı bir kutu gibiydim. Şiddet yaşıyordum ve kimseye anlatmıyordum. Bu grupla umut ve güç kazandım. Yaşadıklarımı anlatabiliyorum, kadın arkadaşlarımla desteğini alıyorum.”

Kendi Kararlarını Verebilmek

Sorunların boyutu ne olursa olsun kadınların güçlü bir şekilde yaşam mücadelesine devam etmeleri ve kendilerini daha zor şartların beklediğini bilmelerine rağmen uzun vadede daha bağımsız ve özgür bir hayat yaşayacakları umuduyla kararlar almaları, bu programın en önemli sonuçlarından biridir.

Özgüvenlerinin artmasına bağlı olarak kadınların öz saygı ve öz sevgilerinin de olumlu yönde etkilendiği gözlenmiştir. Program sayesinde kurdukları dostluk ilişkileri, programın kolaylaştırıcıları ile samimi iletişimleri ve atölyelerde hakları, sorumlulukları ve kamusal hizmetler konusunda bilgi sahibi olmaları, kendi geleceklerini şekillendirmede güçlenmelerini sağlamıştır.

“Kadınlar zayıftır, tek başına başaramaz derler. Annelerimizden bunları duyduk. Bunu öğrenen kadınlar annelerinin kopyası oluyorlar. Ben artık annemden farklıyım. Kadınların güçlü ve başarılı olabileceklerini biliyorum. Kızımın da benden daha güçlü ve başarılı olacağına inanıyorum.”

“Şiddete katlanmak zorunda değiliz, bir kez şiddet yaşadık mı bu bitmez. Sürekli devam eder. Başkaldıralım. Erkekler canavar değil, korkmayalım, onları durdurabiliriz.”

“Dayanışma grubu ile kendimizi sevmeye başladık. Bu hayattan ne istediğimizi ve kendi kararlarımızı verme hakkına sahip olduğumuzu biliyoruz artık.”

Birebir görüşmelerde programın kadınlar üzerindeki uzun vadeli olumlu etkileri konusunda altı çizilen örneklerden birisi de kadınların kendi hayatlarında bağımsız kararlar verebilmesidir. KADAP’a katıldıktan sonra, kadınların maruz kaldıkları duygusal ve fiziksel şiddeti fark etmeleri, adlandırmaları ve bu şiddeti sona erdirmek için daha güçlü mücadele etmeleri, yaşamlarıyla ilgili kararlar verme ve bunları hayata geçirme becerilerinin arttığını göstermektedir.

“Şiddete karşı direnmek ailede başlıyor. Çocuklarımız ve özellikle kızlarımız için rol modeli olmamız gerekiyor. Tamamen durduramayacağımı bilsem bile şiddete karşı çıkacağım.”

Kolaylaştırıcılar ile Katılımcılar Arasındaki Güven İlişkisi

KADAP kolaylaştırıcılarının tamamı, İKGV KADAP yürütücüleri tarafından, programın katılımcıları arasından seçilmiştir.

Kolaylaştırıcıların, katılımcılar arasında ayırım gözetmeden, bir “arkadaş” ya da “grupla birlikte yol alan destekleyici kişi” olarak ilişki kurmaları ve ilişkiyi bu bağlamda sürdürmelerini esas alınmaktadır.

KADAP, her iki tarafın birbirinden öğrenerek deneyimlerini paylaştığı ve güçlendiği bir süreçtir. Bu sebeple öğretmen-öğrenci ya da usta-çırak ilişkisinden öte samimiyete ve paylaşıma dayalı eşit bir ilişki kurmak hedeflenmektedir.

Kolaylaştırıcılar ile katılımcılar arasında güvene dayalı bir ilişkinin tesisi, programın devamlılığı ve etkinliği açısından çok önemlidir.

Özel paylaşımların gizliliği, KADAP’ın temel kurallarından biridir. Programa dahil olan tüm bireylerin paylaştığı kişisel deneyimlerin kendi bilgileri dışında üçüncü bir kurumla/şahısla paylaşılmayacağını bilmesi, programın etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından göz ardı edilemez önemli bir boyuttur. Güvenli iletişim ortamının oluşturulması için alınan diğer bir önlem, aynı gruba yakın akraba ve arkadaşların bir arada kabul edilmemesidir. Bu kural, kadınların deneyim ve fikirlerini daha özgür ifade edebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Kolaylaştırıcılar programın ilk oturumlarında, bazı kadınların deneyimlerini paylaşmakta çekimser davrandıklarını, devam eden haftalarda grubun birbirini tanması ve güven ilişkisinin oluşmasıyla birlikte daha aktif ve rahat bir şekilde deneyim paylaşımı yaptıklarını belirtmiştir. Grupla paylaşamayacakları hassasiyette sorunları/talepleri olan kadınların, desteğe ulaşmak için kolaylaştırıcılarla birebir iletişim kurduklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcılar, aynı dil ve kültürden gelmenin ve benzer sosyal rolleri paylaşmanın yanı sıra benzer hayat deneyimlerini yaşayan kolaylaştırıcılarla daha hızlı iletişim kurmuş, böylece daha az yabancılaşma duygusu yaşamıştır. Program katılımcıları, kolaylaştırıcıları “Suriye’den zorunlu göç etmiş ve Türkiye’de yaşama tutunmaya çalışan mülteci bir kadın ve aynı zamanda çocuklarını, sevdiklerini kaybetmiş veya onlardan uzak bir anne/abla/eş olarak kendileriyle benzer duyguları yaşayan kişiler gibi görmekte ve bu sebeple kendilerini açıkça ifade etmekte zorlanmamaktadır.

Kolaylaştırıcılar, yürüttükleri çevrimiçi dayanışma programlarındaki gözlemlerini paylaşırken bazı katılımcıların sessiz kaldığını hatta programı aksatabildiğini ve bunun genellikle evde yakın çevrelerinden gördükleri kısıtlama ya da şiddetten kaynaklandığını bildirmişlerdir. Böyle durumlarda kolaylaştırıcılar katılımcıyla iletişim kurma problemi saptamışlardır. Kolaylaştırıcılar, katılımcıyı programa dahil etmekte kendileri çözüm bulamıyor yahut katılımcının durumundan emin olamıyorsa bu kişiyi İKGV Esenler Çok Amaçlı Destek Merkezi’nin ilgili birimlerine yönlendirmektedir. Acil ve hassas durumlarda kolaylaştırıcılar, katılımcının da onayını alarak, KADAP sorumlularına ve onlar aracılığı ile İKGV Esenler Koruma Birimi’ne bilgi vererek destek istemektedir.

“İlk atölyelerde konuşmuyordum. Kamerayı ve mikrofonumu kapalı tutuyordum. Kameram ve mikrofonum kapalıydı ama sizi dinledikçe kendimi güvende hissettim. Konuşmadığım halde sizden duyduklarımınla güçlendim. Daha sonra ben de kameramı açtım ve konuşmaya başladım. Sizden güç aldım ve şimdi kendimi güvende hissediyorum, arkadaşlarım oldu. Grubumuzdaki F. ile bir kuaför salonu açmaya karar verdik. Hazırlıklara başladık. İnşallah güzel işler yapacağız.”

Paylaşılan bir başka gözlem, bazı katılımcıların zaman zaman kolaylaştırıcılardan yüksek beklentilerinin olmasıdır. Bazen katılımcılar, yaşadıkları ağır sorunların çözümünü kolaylaştırıcılardan beklemekte, çözüm konusunda sorumlu olarak onları görmektedir. KADAP’ın sağladığı olanakların sınırlı oluşuna dair verilen bir örnek, programa katılan kadınlara doğrudan ekonomik destek sağlanamamasıdır.

Kolaylaştırıcıların Kendi Aralarındaki İlişki

Kolaylaştırıcıların kendi aralarındaki iletişimin çok iyi olduğu belirtilmiştir. Düzenli toplantılarla birbirlerine program konusunda danışmanlık verip, bilgi ve deneyimlerini paylaştıklarını ve program dışında arkadaşlıklarının devam ettiğini söylemişlerdir.

BÖLÜM 3: KADAP İLE İLGİLİ GELİŞTİRİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

Kadınlar için bir Sosyal Ağ

Bazı kolaylaştırıcılar, kadınların tam anlamıyla güçlenmesi için ekonomik bağımsızlık kazanmanın önemine dikkat çekmiş ve kurumların bu konuda destek vermesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Atölye Sayısı

KADAP, katılımcıların günlük sorumluluklarından ve bu sorumlulukların getirdiği kaygı ve problemlerden kısa bir süre de olsa uzak kalabildikleri ve kendilerini güvende hissettikleri bir ortamda paylaşım yapabilmelerini sağlamaktadır. Kolaylaştırıcılar, hem programın etkinliğinin artırılması hem de katılımcıların ortak sorunlarını ve duygularını paylaşabileceği daha uzun bir zaman ihtiyacından bahsetmiş ve programın süresinin uzatılmasını önermiştir.

Ergenler ile İletişim için / Ergenler için Atölye

Birçok KADAP katılımcısının başa çıkmakta zorlandıkları konulardan biri de ergen çocukları ile sağlıklı ve karşılıklı anlayışa dayalı içten bir ilişki kurmaktır. KADAP'ın içeriğinde doğrudan "annelik becerileri" üzerine bir atölye bulunmamaktadır. Kadınların "annelik ve ergenler ile iletişim" konusundaki deneyimlerini paylaşıp birbirlerinden destek alabileceği bir oturumun programa eklenmesinin, kadınlar arasında kurulan dayanışma ortamını pekiştireceği ifade edilmiştir.

Sanatsal ve Kültürel Aktiviteler

Pandemi ile birlikte KADAP'a çevrim içi platformda devam edilmiştir. Yüz yüze görüşmenin riskli olduğu pandemi döneminde, program kapsamında yapılan sosyal ve kültürel aktivitelere ara verilmiştir.

PROGRAMIN SÜREKLİLİĞİNİN SAĞLANMASI

İlk yıllarında sadece Toplum Merkezi ekibi tarafından yürütülen KADAP, artık sadece Suriyeli kadın kolaylaştırıcılar tarafından uygulanmaktadır. KADAP sayesinde güçlenen, kazandıkları bilgi ve deneyim ile kendi grup çalışmalarını hayata geçiren Suriyeli kolaylaştırıcıların sayısı her geçen gün artmaktadır. Böylece KADAP, Suriyeli kolaylaştırıcıları gerekli becerilerle donatıp onların kendi programlarını uygulayacak güvene erişmelerini sağlarken diğer yandan da bir akran destek ağının süreklileşmesini mümkün kılmaktadır.

KADAP'ın, etkinliğini artırıp genişleyerek uzun süredir uygulanıyor olmasını sağlayan önemli unsurlardan biri, programın hem yürütücülerinin hem de yararlanıcılarının Suriyeli kadınlardan oluşmasıdır. Zaman içinde kazanılan bilgi, beceri ve deneyim, Suriyeli kolaylaştırıcılar tarafından grup katılımcısı Suriyeli kadınlara aktarılmaktadır. Kolaylaştırıcılar aynı zamanda, programda sorumluluk alacak kolaylaştırıcı adaylarına staj süreçlerinde eşlik etmekte, güçlenmeleri ve tecrübe kazanmalarına destek olmaktadır.

Buna ek olarak kolaylaştırıcılar, Programda aktif yürütücü olarak rol almadan önce aldıkları eğitim ve staj sürecinde etkili iletişim tekniklerini ve kriz yönetimini öğrenmişlerdir. Dayanışma/eğitim programının moderasyonu ve uygulanması için kolaylaştırıcıların gerekli donanımı kazanmaları sağlanmıştır. Kolaylaştırıcılar, program katılımcıları ile benzer hayat tecrübelerine sahip oldukları için kolayca empati kurabilmekte diğer yandan onların güvenini kazanma konusunda bir problem yaşamamaktadır.

Programın diğer kurumlar tarafından uygulanabilir ve farklı özgün koşullara uyarlanabilir iyi bir örnek olduğunun bir göstergesi de *Mültecilere Yönelik Kadın Dayanışma Programı Rehberi*'dir. Yayınlandıktan sonra Rehber, Türkiye'nin farklı bölgelerinde göç alanında çalışan kurumlarla paylaşılmış ve farklı illerden 60 STK ve sosyal hizmet çalışanına eğitici eğitimleri verilmiştir. Bununla birlikte, sahada KADAP'ı kendi çalışmalarına uyarlayarak hayata geçiren kuruluşlara danışmanlık desteği verilmektedir.

SONUÇLAR / ÇIKARIMLAR

2015 yılında, ilk KADAP çalışmalarının tanışma oturumlarında “Burada sohbet etmek benim ne işime yarayabilir, ihtiyacım olan konuşmak değil” diyerek programın işlevini sorgulayan kadınlar arasından, zaman içinde merkezde kendi Kadın Dayanışma Programı’nı yürütenlerin çıkması, programın gelişim çizgisi hakkında iyi bir fikir vermektedir. KADAP’ın başarısı, öncelikle programın özel olarak göç, mültecilik ve sosyal uyum problemleriyle baş etmeye çalışan Suriyeli kadınlar gözetilerek yapılandırılmış olmasına dayanmaktadır. Suriyeli kadınların, ihtiyaç duydukları kamusal hizmetlere ilişkin bilgilendirilmeleri, önyargı ve ayrımcılık gibi toplumsal dışlanma pratikleriyle yahut kadına yönelik şiddetle başa çıkma becerilerinin güçlendirilmesi ve karşılıklı deneyim paylaşımının esas alınması onları sosyal uyum konusunda da cesaretlendirmektedir. Böylece kendisini uzun süreli olarak programın bir parçası biçiminde değerlendiren kadınların, başka kadınları da KADAP’a katılmaya teşvik etmesi, program sona erdikten sonra bile kurulan sosyal dayanışma ağının sürdürülüyor olması, programın yararlı olduğunu gösteren önemli sonuçlardır.

Görüşmelerde altı çizilen noktalardan biri de katılımcıların, programın etkisini kısa bir sürede deneyimlemesidir. Katılımcıların birbirini desteklediği samimi bir ilişki topluluğu oluşturulmuştur. Atölyeler tamamlandığında da kadınlar arasındaki iletişim ve yardımlaşma desteği devam etmiştir. Devam eden dostluk ve yardımlaşma ilişkileri kadınların günlük hayatını kolaylaştırmış ve hissettikleri yalnızlık duygusunu en aza indirmiştir.

Dikkat çeken bir başka sonuç da programın parçası olan kadınların dayanışma programına bağlılığıdır; taşınma, sağlık sorunları ve benzeri sebeplerle programa devam edemeyenler dışında KADAP’a devam etmeyi bırakan kimse olmamıştır. Hatta kadınlar komşularını ve akrabalarını da programa katılmaları için teşvik etmektedir.

Suriyeli mülteci kadınların yüzleştikleri sorunların, kısa zamanda çözülebilecek problemler olmadığı açıktır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet, yoksulluk dünyanın farklı bölgelerinde birçok kadının deneyimlediği sorunlardır. Bunlara ek olarak savaş ve göçle ve ortaya çıkan problemlerin çözümünün de zor olduğu aşikârdır. Ancak bu program, en başta uyum problemlerine eğilerek çok önemli bir konuda destek vermekte ve kadınların yaşadığı yalnızlık duygusunun ortadan kalkmasını sağlamaya yönelik çok önemli aşama kaydetmektedir.